

**Briuselis, 2025 m. lapkričio 7 d.
(OR. en)**

14747/25

**CULT 109
CULT HERIT 20
AUDIO 95
RELEX 1377
COHOM 158
SOC 717
JEUN 219
DIGIT 213
RESUA 29
EDUC 409**

PRANEŠIMAS

nuo:	Tarybos generalinio sekretoriato
kam:	Nuolatinių atstovų komitetui / Tarybai
Dalykas:	Tarybos išvadų dėl kultūros, kultūros paveldo ir audiovizualinių kūrinių strateginio vaidmens puoselėjant Europos vertybes ir demokratijos atsparumą projektas – <i>Patvirtinimas</i>

Kultūros reikalų komitetas išnagrinėjo Tarybos išvadų pirmiau nurodyta tema projektą. Priede pateikiamam tekstui pritaria visos delegacijos.

Nuolatinių atstovų komiteto prašoma patvirtinti, kad priede pateikiamam tekstui pritariama, pateikti jį Tarybai (EYCS) patvirtinti 2025 m. lapkričio 28 d. posėdyje ir vėliau paskelbti jį *Europos Sąjungos oficialiajame leidinyje*.

Tarybos išvadų dėl kultūros, kultūros paveldo ir audiovizualinių kūrinių strateginio vaidmens puoselėjant Europos vertybes ir demokratijos atsparumą projektas

EUROPOS SĄJUNGOS TARYBA,

PRIMINDAMA, KAD:

1. Europos Sąjunga yra grindžiama bendromis vertybėmis, kurios apima pagarbą žmogaus orumui, laisvę, demokratiją, teisinę valstybę, lygybę ir pagarbą žmogaus teisėms, įskaitant mažumoms priklausančių asmenų teises¹;
2. demokratines visuomenes palaiko piliečių dalyvavimas ir angažuotumas, o pagrindinės piliečių teisės, įskaitant saviraiškos laisvę, tokiose visuomenėse yra apsaugotos;
3. esminis kultūros vaidmuo yra aiškiai pripažintas ES pirminėje teisėje ir Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje², o dalyvavimas bendruomenės kultūriniame gyvenime ir meno teikiama nauda gali atlikti itin svarbų vaidmenį skatinant taiką;
4. kultūra, kultūros paveldas ir audiovizualiniai kūriniai³ yra vertingi savaime ir taip pat yra vienas iš pagrindinių socialinės sanglaudos ir dialogo šaltinių, be kita ko, dėl to, kad stiprina bendrų vertybių patyrimą ir bendrystės jausmą;
5. kultūrai ir kultūros paveldui būdinga ne tik įvairovė, bet ir bendruomeniškumo jausmas, bendra istorija ir kolektyvinė atmintis, kurie stiprina ryšius, tarpusavio supratimą ir vertybes visoje Europoje;

¹ ES sutarties 2 straipsnis.

² Visų pirma ES sutarties 3 straipsnis ir Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 27 straipsnis.

³ Kultūros ir kūrybos sektoriai apibrėžti 2021 m. gegužės 20 d. Reglamente (ES) 2021/818, kuriuo nustatoma 2021–2027 m. programa „Kūrybiška Europa“ ir panaikinamas Reglamentas (ES) Nr. 1295/2013. Audiovizualiniai kūriniai visų pirma apima vaidybinis filmus, televizijos serialus, dokumentinius filmus, animacinius filmus ir vaizdo žaidimus.

6. Europos vertybes palaiko piliečių dalyvavimas ir pilietinis angažuotumas, o kultūra ir kultūros paveldas šiuo atžvilgiu atlieka aktyvų ir itin svarbų vaidmenį tiek dėl savaiminės jų vertės, tiek dėl to, kad jie yra svarbūs demokratinių visuomenių ir ES piliečių pagrindinių teisių ramsčiai;

PRIPAŽINDAMA⁴:

7. 2024–2029 m. Europos Vadovų Tarybos strateginę darbotvarkę⁵, kurioje nustatytas prioritetas puoselėti kultūrų įvairovę ir paveldą, kad Europos Sąjungoje, laisvoje ir demokratinėje Europoje, būtų puoselėjamos Europos vertybės;
8. Tarybos rezoliuciją dėl 2023–2026 m. ES darbo plano kultūros srityje⁶, kurioje pabrėžiamas labai svarbus kultūrų įvairovės vaidmuo propaguojant ir ginant žmogaus teises ir vykdant pozityvią visuomenės transformaciją, ir raginama imtis veiksmų paveldui apsaugoti;
9. 2021 m. birželio 21 d. Tarybos išvadas, kuriose išdėstytas ES požiūris į kultūros paveldą konfliktų ir krizių metu, ir 2014 m. gegužės 21 d. Tarybos išvadas⁷, kuriose pabrėžiamas kultūros ir kultūros paveldo kaip vieno iš bendrų strateginių išteklių potencialas kuriant visuomenę;
10. 2022 m. spalio 20 d. Europos Parlamento rezoliuciją dėl kultūrinio solidarumo su Ukraina ir bendro reagavimo į ekstremaliąją situaciją mechanizmo siekiant kultūros atsigavimo Europoje, kurioje pabrėžiama, kad reikia remti Ukrainos kultūros ekosistemą ir užtikrinti solidarumą su ja ir kad svarbu remti visos ES kultūros ekosistemos atsparumą ir atsigavimą po krizės⁸;

⁴ Šioms išvadoms aktualūs teisiniai tekstai ir politikos dokumentai išvardyti priede.

⁵ Dok. EUCO 15/24, priedas.

⁶ Tarybos rezoliucija dėl 2023–2026 m. ES darbo plano kultūros srityje (OL C 466, 2022 12 7).

⁷ Žr. dok. 9837/21 ir 2014/C 183/08.

⁸ Žr. 2022/2759(RSP) https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0374_LT.html.

PRIPAŽINDAMA, KAD:

11. dabartinėmis geopolitinėmis aplinkybėmis, kurioms būdingas netikrumas ir įvairios grėsmės Europos šalims, negalime laikyti Europos vertybių, demokratijos ir gyvenimo būdo savaime suprantamu dalyku – turime aktyviai ginti, apsaugoti ir propaguoti tai, kas sudaro Europos esmę;
12. kultūra tebėra vienas iš Europos visuomenių kertinių akmenų, o europiečiai laikosi nuomonės, kad bendruomeniškumo jausmą pirmiausia skatina kultūra, kartu su bendromis vertybėmis ir istorija⁹;
13. kultūrų ir kalbų įvairovė ir paveldas yra labai svarbūs stiprinant demokratijos atsparumą, dalyvavimą ir angažuotumą;
14. kultūrinės teisės yra labai svarbios pliuralistinei, įtraukiai ir demokratinei Europai. Dalyvavimas kultūrinėje veikloje stiprina demokratiją, nes atveriamos erdvės visiems žmonėms ir skatinamas pilietinis angažuotumas, stiprinamas pasitikėjimas ir puoselėjamos pilietinės ir demokratinės vertybės¹⁰. Šiame kontekste tam, kad piliečiai, visų pirma jaunimas, geriau suvoktų bendrą savo istoriją ir vertybes kaip bendros ateities pagrindą, būtina vykdyti atminimo veiklą ir kritiškai apmąstyti Europos istorinę atmintį;
15. dalyvavimas kultūrinėje veikloje taip pat labai gerina tiek individualią, tiek kolektyvinę psichikos sveikatą ir gerovę, todėl neapibrėžtumo ir grėsmių mūsų vertybėms akivaizdoje susiformuoja atsparesnės ir labiau visuomeniškos visuomenės;
16. Europos kultūros sostinės ir Europos paveldo ženklų iniciatyvos rodo, kad dėl piliečių kultūrinio dalyvavimo ir sąveikos keičiasi viešosios erdvės – bendruomenės tampa gyvybingesnės ir labiau klestinčios, o piliečių bendrystės jausmas stiprėja;

⁹ 2025 m. gegužės 8 d. paskelbtoje specialiojoje „Eurobarometro“ apklausoje Nr. 562 nurodoma, kad kultūra, vertybės ir istorija yra tie trys pagrindiniai veiksniai, kurie laikomi labiausiai skatinančiais ES piliečių bendruomeniškumo jausmą (29 % respondentų nurodė, kad bendruomeniškumo jausmą visų pirma ir labiausiai kuria kultūra, 26 % respondentų kaip vyraujantį veiksnį nurodė vertybes, o 24 % respondentų kaip pagrindinį veiksnį nurodė istoriją (plg. p. 18).

¹⁰ *Culture and democracy, the evidence* (Kultūra ir demokratija: faktai) (nepriklausoma ataskaita, kurią užsakė ir parengė Europos Komisija, 2023 m.).

17. kultūros įstaigos ir erdvės, pavyzdžiui, viešai prieinamos bibliotekos, atlieka labai svarbų vaidmenį sprendžiant visuomenės uždavinius, susijusius su demokratijos apsauga, nes skatina informacija grindžiamą pilietiškumą, raštingumą, piliečių dalyvavimą ir socialinę įtrauktį;
18. kultūra ir audiovizualiniai kūriniai daro įtaką piliečių, įskaitant vaikus ir jaunimą, normoms ir požiūriui. Šiame kontekste ypač svarbios galimybės išmokyti naudotis žiniasklaidos priemonėmis ir įvairiu daugiakalbiu kokybišku turiniu;
19. kultūra, kultūros paveldas ir audiovizualiniai kūriniai gali prisidėti prie Europos vertybių, demokratijos atsparumo ir taikos kūrimo ir suteikti forumą demokratinėms diskusijoms ir piliečių dalyvavimui, jei jie grindžiami menine laisve, kultūrų ir kalbų įvairove bei saviraiškos laisve;
20. kultūros ir kultūros paveldo vaidmuo patikimai ir įvairiai skatinant visuomenių demokratiškumą taip pat yra ES tarptautinių kultūrinių ryšių ir partnerysčių pagrindas, kadangi ES kultūrų įvairovė praturtina kitų Europos ir pasaulio dalių kultūrą, o ją praturtina šių kultūrų indėlis. Kultūrų dialogas stiprina socialinę sanglaudą ir dalyvavimą;
21. kultūros paveldo apsauga yra vienas iš pasaulinių iššūkių. Kultūros paveldas gali būti prarastas ne tik dėl karo ir kitų tyčinių veiksmų, bet ir dėl krizių ir konfliktų, ne tik jį sunaikinant, bet ir jį plėšiant ir grobiant. Dėl neteisėtos prekybos kultūros vertybėmis netenkama kultūrinio tapatumo ir atitinkamai tų kultūros vertybių kilmės valstybės ir visuomenės praranda kultūros paveldą. Šiame kontekste tarptautinis bendradarbiavimas užkertant kelią grobimui ir neteisėtai prekybai ir kovojant su šiais reiškiniais, taip pat apsaugant ir atkuriant kultūros paveldą gali prisidėti prie ilgalaikės taikos, nes taip stiprinamas bendras paveldas, kultūrinis tapatumas, pasitikėjimas ir bendra istorija;

22. į kultūrinį tapatumą taikomasi sąmoningai – fizinėmis, įskaitant karines, grėsmėmis, hibridinėmis grėsmėmis ar skleidžiant dezinformaciją: tai tampa vis svarbesne politinių ir karinių strategijų dalimi tiek taikos, tiek konfliktų metu;
23. tyčinis fizinis Ukrainos kultūros objektų naikinimas ir melagingi naratyvai apie Ukrainą toliau kelią didelę grėsmę Ukrainos identitetui ir kultūros paveldui;

PALANKIAI VERTINA:

24. priemonės ir iniciatyvos, kurių ėmėsi ES ir jos valstybės narės, siekdamos skatinti kultūrų įvairovę ir apsaugoti Europos kultūros paveldą, kartu didindamos informuotumą apie strateginę kultūros, kultūros paveldo ir audiovizualinių kūrinių svarbą didinant demokratijos atsparumą;

PRAŠO VALSTYBIŲ NARIŲ ATITINKAMAI LYGMENIMIS:

25. imtis būtinų veiksmų vertybėms, tapatumui ir kolektyvinei atminčiai apsaugoti propaguojant visų formų kultūrą ir apsaugant Europos kultūros paveldą;
26. pripažinti, kad kultūriniam atsparumui užtikrinti reikia stiprios ir gyvybingos pilietinės visuomenės, stiprios ir gyvybingos pilietinės erdvės, taip pat dalyvavimo, remiantis pagarba kultūrų ir kalbų įvairovei bei meninei laisvei;
27. apsvarstyti, kokiais būdais galima toliau skatinti piliečių, įskaitant vaikus ir jaunimą, prieigą prie Europos daugiakalbio turinio, įskaitant suskaitmenintą kultūros paveldo turinį¹¹, galimybes jį rasti ir pakartotinai naudoti, kartu užtikrinant aukštą nepilnamečių apsaugos lygį;

¹¹ Pavyzdžiui, per portalą EUROPEANA ir bendrą Europos kultūros paveldo duomenų erdvę.

28. toliau skatinti piliečių galimybes dalyvauti kultūrinėje veikloje ir dalyvavimą joje ir taip didinti demokratinį dalyvavimą ir angažuotumą asmens ir bendruomenės lygmeniu;
29. toliau stiprinti gyvybiškai svarbų kultūros įstaigų vaidmenį, nes jos suteikia prieigą prie žinių, informacijos ir patirties ir veikia kaip kritinio mąstymo ir dialogo forumas;
30. toliau integruoti kultūrą ir kultūros infrastruktūrą (pvz., archyvus, bibliotekas, saugyklas, muziejus, kino teatrus, pastatus, įskaitant religinius pastatus, paminklus ir erdves) planuojant pasirengimą krizėms, atsižvelgiant, *inter alia*, į grėsmes saugumui, pavyzdžiui, pasitelkiant gynybos sistemas, evakuacijos planus, rizikos vertinimą ir analizavimą, reagavimo į ekstremaliąsias situacijas planavimą arba kultūros paveldo dokumentavimą ir skaitmeninimą bei skaitmeninį išsaugojimą atkūrimo tikslais žalos atveju, atsižvelgiant į archeologinių vietovių pažeidžiamumą;

PRAŠO VALSTYBIŲ NARIŲ IR EUROPOS KOMISIJOS, LAIKANTIS SUBSIDIARUMO PRINCIPŲ, SAVO ATITINKAMOSE KOMPETENCIJOS SRITYSE IR ATITINKAMAI LYGMENIMIS:

31. skatinti žinių ir mokslinių tyrimų plėtojimą ir toliau puoselėti standartus bei įgūdžius, taip pat galimus tarpvalstybinio bendradarbiavimo mechanizmus kultūros ir kultūros paveldo apsaugos, išsaugojimo ir skaitmeninio išsaugojimo srityje, kad būtų pagerintas valstybių narių pasirengimas krizėms ir atsparumas;
32. toliau saugoti ir propaguoti meninę laisvę ir kultūrų įvairovę remiant kultūrą, kultūros paveldą ir audiovizualinius kūrinius;
33. toliau remti menininkų ir kultūros bei kūrybos sektorių specialistų vaidmenį užtikrinant atsparumą;
34. apsvarstyti galimybę skatinti iniciatyvas, kuriomis būtų akcentuojama, kaip kultūra, kultūros paveldas ir audiovizualiniai kūriniai, pavyzdžiui, filmai, atspindi bendras vertybes ir bendrą praeitį, taip padedant puoselėti ateičiai Europos vertybes ir demokratijos atsparumą;
35. apsvarstyti galimybę skatinti iniciatyvas, kuriomis būtų gerinamas esminio kultūrų įvairovės, paveldo ir kultūrinių teisių vaidmens puoselėjant visuomenių sanglaudą, identitetą ir atsparumą supratimas;
36. kartu su tarptautinėmis organizacijomis, tokiomis kaip Europos Taryba ir UNESCO, ir per šias organizacijas toliau dėti pastangas apsaugoti ir propaguoti kultūrines teises ir kultūrų įvairovę;
37. apsvarstyti galimybę skatinti iniciatyvas, kuriomis būtų puoselėjami ES ir jos valstybių narių tarptautiniai kultūriniai ryšiai ir kultūrų dialogas, bendradarbiaujant su tarptautiniais partneriais, tokiais kaip Europos Taryba ir UNESCO;
38. toliau teikti pagalbą institucijoms ir organizacijoms, dalyvaujančioms remiant Ukrainos menininkus ir (arba) apsaugant ir atkuriant Ukrainos kultūrą ir kultūros paveldą, visų pirma vertinant žalą bei riziką ir planuojant ankstyvą atkūrimą, *inter alia*, bendradarbiaujant daugiašaliuose forumuose;

PRAŠO EUROPOS KOMISIJOS:

39. apsvarstyti galimybę vykdyti informuotumo didinimo veiklą, kurioje daugiausia dėmesio būtų skiriama kultūros, kultūrų bei kalbų įvairovės ir kultūros paveldo vaidmeniui puoselėjant bendras vertybes ir demokratinį atsparumą Europoje, be kita ko, siejant tai su naujojo europinio bauhauzo iniciatyva ir įgyvendinant būsimą Kultūros kelrodžio iniciatyvą, kurios tikslas yra orientuoti įvairius kultūros aspektus ir jais pasinaudoti;
 40. visapusiškai gerbiant meninę laisvę ir nesikišant į turinį, iniciatyvų, kuriomis remiama kultūra, kultūros paveldas ir audiovizualiniai kūriniai, atveju įtraukti bendrų vertybių ir demokratinio atsparumo propagavimo aspektą.
-

Šaltiniai

Šioms Tarybos išvadoms aktualūs šie teisiniai tekstai ir politikos dokumentai:

- *ES sutartys:*
 - Europos Sąjungos sutartis (2016 m. konsoliduota redakcija) (OL C 202, 2016 6 7),
 - Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija (2012/C 326/02).
- *Europos Vadovų Taryba:*
 - 2024 m. birželio 27 d. Europos Vadovų Tarybos išvados (EUCO 15/24).
- *Europos Sąjungos Taryba:*
 - Tarybos išvados dėl ES požiūrio į kultūros paveldą konfliktų ir krizių metu (dok. 9837/21),
 - Tarybos išvados dėl kultūros paveldo kaip vieno iš strateginių tvarios Europos išteklių (OL C 183, 2014 6 14),
 - Tarybos rezoliucija dėl 2023–2026 m. ES darbo plano kultūros srityje (OL C 466, 2022 12 7),
 - Tarybos išvados dėl prieigos prie kultūros išteklių gerinimo ir puoselėjimo (OL C 7446, 2024 12 13),
 - Tarybos išvados dėl paramos jauniems menininkams ir kultūros bei kūrybos specialistams jų karjeros pradžioje (OL C 3165, 2025 6 4).

- *Europos Komisija:*
- Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui dėl Europos demokratijos veiksmų plano (COM/2020/790),
- Europos Komisija: Švietimo, jaunimo, sporto ir kultūros generalinis direktoratas, ECORYS ir Hammonds, W., *Culture and democracy, the evidence – How citizens' participation in cultural activities enhances civic engagement, democracy and social cohesion – Lessons from international research* (Kultūra ir demokratija. Faktai. Kaip piliečių dalyvavimas kultūrinėje veikloje didina pilietinį angažuotumą, demokratiją ir socialinę sanglaudą. Tarptautinių mokslinių tyrimų patirtis), 2023,
- Europos Komisija: Švietimo, jaunimo, sporto ir kultūros generalinis direktoratas, *Recommendations from the European Commission-led expert group on the safeguarding of cultural heritage in Ukraine* (Europos Komisijos vadovaujamos ekspertų grupės rekomendacijos dėl kultūros paveldo apsaugos Ukrainoje), 2024,
- Europos Komisija ir Sąjungos vyriausiasis įgaliotinis užsienio reikalams ir saugumo politikai, bendras komunikatas Europos Parlamentui, Europos Vadovų Tarybai, Tarybai, Ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui dėl ES pasirengimo krizėms strategijos (JOIN(2025) 130),
- 2021 m. lapkričio 10 d. Komisijos rekomendacija (ES) 2021/1970 dėl Europos kultūros paveldo duomenų erdvės: [EUR-Lex - 32021H1970 - LT - EUR-Lex https://eur-lex.europa.eu/eli/reco/2021/1970/oj/lit](https://eur-lex.europa.eu/eli/reco/2021/1970/oj/lit),
- Specialioji „Eurobarometro“ apklausa 526, *Europeans' attitudes towards culture* (Europiečių požiūris į kultūrą), Eurobarometro ataskaita, 2025 m. vasario–kovo mėn., užsakyta Europos Komisijos Švietimo ir kultūros generalinio direktorato (EAC GD) ir koordinuojama Europos Komisijos Komunikacijos generalinio direktorato (COMM GD).

- *Europos Parlamentas ir Taryba:*
 - 2011 m. lapkričio 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos sprendimas Nr. 1194/2011/ES dėl Europos Sąjungos veiksmų, susijusių su Europos paveldo ženklu (OL L 303, 2011 11 22, p. 1),
 - 2014 m. balandžio 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos sprendimas Nr. 445/2014/ES, kuriuo nustatomi Sąjungos veiksmai, susiję su Europos kultūros sostinėmis 2020–2033 m., ir kuriuo panaikinamas Sprendimas Nr. 1622/2006/EB (OL L 132, 2014 5 3, p. 1),
 - 2021 m. gegužės 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2021/818, kuriuo nustatoma 2021–2027 m. programa „Kūrybiška Europa“ ir panaikinamas Reglamentas (ES) Nr. 1295/2013 (OL L 189, 2021 5 28, p. 34).
- *Europos Parlamentas*
 - 2019 m. rugsėjo 19 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl Europos atminimo svarbos Europos ateičiai (2019/2819(RSP)),
 - 2022 m. gruodžio 14 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl Naujosios Europos kultūros darbotvarkės ir ES tarptautinių kultūrinių ryšių strategijos įgyvendinimo (2022/2047 (INI)),
 - Europos Parlamento pranešimas dėl Naujosios Europos kultūros darbotvarkės ir ES tarptautinių kultūrinių ryšių strategijos įgyvendinimo (2022/2047(INI)),
 - 2022 m. spalio 20 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl kultūrinio solidarumo su Ukraina ir bendro reagavimo į ekstremaliąją situaciją mechanizmo siekiant kultūros atsigavimo Europoje (2022/2759(RSP)).
- *Europos Taryba:*
 - 2005 m. Europos Tarybos Kultūros paveldo vertės visuomenei pagrindų konvencija (Faro konvencija).

- *Jungtinės Tautos:*
 - Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (1948 m.),
 - 1966 m. JT Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas,
 - JT Paktas dėl ateities, priimtas JT aukščiausiojo lygio susitikime dėl ateities (2024 m. rugsėjo 22–23 d., Niujorkas).
- *UNESCO:*
 - UNESCO, 1954 m. Kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu konvencija,
 - UNESCO, 1972 m. Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencija,
 - UNESCO, 2001 m. Povandeninio kultūros paveldo apsaugos konvencija,
 - UNESCO, 2003 m. Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencija,
 - UNESCO, 2005 m. Konvencija dėl kultūros raiškos įvairovės apsaugos ir skatinimo,
 - UNESCO pasaulinės kultūros politikos ir darnaus vystymosi konferencijos (MONDIACULT 2022) deklaracija: <https://www.unesco.org/en/articles/unesco-world-conference-cultural-policies-and-sustainable-development-mondiacult-2022>,
 - UNESCO pasaulinės kultūros politikos ir darnaus vystymosi konferencijos (MONDIACULT 2025) rezultatų dokumentas ir kultūros ministrų įsipareigojimas: https://www.unesco.org/sites/default/files/medias/fichiers/2025/09/EN_MONDIACULT_Outcome_Document%20Final%2027.09.25.pdf?hub=171169.

– *Kiti:*

- Porto Santo chartija, 2021 m., Porto Santo chartija, „Kultūra ir demokratijos skatinimas. Europos kultūrinio pilietiškumo kūrimas“ ir Porto Santo chartijos jaunimo priedas (2025 m.),
 - ES kultūros ministrų Kasereso deklaracija, priimta 2023 m. rugsėjo 25–26 d., Ispanijos pirmininkavimo Europos Sąjungos Tarybai laikotarpiu,
 - Niinistö, S. (2024). *Safer Together – Strengthening Europe’s Civilian and Military Preparedness and Readiness* (Saugiau kartu. Europos civilinio ir karinio pasirengimo ir parengties stiprinimas).
-